

Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè

*Eleksyon 7 fevriye 2006:
Yon leson ak yon defi pou konstriksyon
demokrasi nan peyi a.*

*Gwoup Rechèch ak Refleksyon
Jilap Nasyonal*

11

Pòtoprens, Me 2006
www.forumcitoyen.org.ht/jilap

De ti mo pou kòmanse

7 fevriye 2006 reprezante yon evènman okenn moun pa t ap tann. Apre 2 lane vyolans ak konfizyon, dekourajman te pase men pran anpil sektè nan peyi a. Mizè ak lavichè ki pa t sispann vale teren, te lakòz sektè popilè vin pi fèb. Òganizasyon yo prèske pa t pran pozisyon sou sa k ap pase. Pa t genyen non plis gwo mobilizasyon popilè konsekan tout bon. Peyizan ak ouvriye te plis ap deplòtonnen estrateji pou reziste, pou yo pa mouri. Nan anpil katye popilè nan Pòtoprens (Bèlè, Site Solèy, Gran Ravin), popilasyon an pa t konnen ki sen pou yo rele. Bandi ak zam pa t sispann simaye dèy, laterè, piye ak vyole.

Enstitisyon ki te gen chay pou fè eleksyon yo pral vin mete absè sou klou. Yo fè chire pit san gade dèyè. Yo òganize aparèy ak operasyon elektoral la yon jan pou mete mas pèp la sou kote. Nou pa t menm ka konte konbyen fwa yo ranvwaye dat eleksyon.

7 fevriye 2006, pèp la fè tout moun sezi. Moun yo pran lari an mas pou ale vote malgre kondisyon difisil ki te genyen. Tout sektè nan peyi a ak lòt bò dlo dakò : evènman sila a se te yon leson ak yon defi nan kad batay pou demokrasi nan peyi a. Men, kijan pou n konprann koze sila a ? Epi sitou, kisa ki dwe fèt jounen jodi a pou evènman sila a pa tounen yon lòt fwa yon ti wòch pèp la voye nan lanmè.

Gwoup Rechèch ak Refleksyon JILAP (GRR) ap pataje avè nou ti lide pa li. Kòmantè pa w ap itil pou ede deba demokratik la vanse.

Bon lekti !

I.- Pou kisa eleksyon 7 fevriye yo se yon leson ?

Pou byen reponn kesyon sila a, nou dwe fè sonje nan ki kondisyon eleksyon sa yo t ap dewoule, pozisyon aktè sosyal ak politik yo, ak prezans pèp la li menm.

Eleksyon an fèt nan kondisyon latwoublay.

29 fevriye 2004, Prezidan Jan Bètran Aristid kouri kite pouvwa a anba gwo presyon plizyè gwo peyi tankou Etazini, Lafrans ak Kanada. Se vre, te gen gwo mobilizasyon sosyal kont pouvwa Lavalas la. Men nou pa ka di, menm si mouvman an t ap pran plis fòs chak jou ki pase, nou pa ka di se mouvman an pou kont li ki pote Aristid ale. Aksyon gwo pwisans nou pale anvan yo te vin genyen yon enfliyans desizif.

Nou kapab di, kesyon sila a pa janm rive klè jouk jounen jodi a. Ansyen Prezidan Aristid deklare yo kidnapè l. Men gwo pwisans yo fè konnen Prezidan an te bay demisyon l, epi te mande èd pou l rive chape poul, dekwa pou sove lavi l. Li difisil pou konnen kote verite a nan tout koze sa yo. Men sitiyasyon sila a lakòz gwo polemik ak simaye plis konfizyon onivo politik. Sektè Lavalas pase anpil tan ap denonse sa yo rele « kidnapin » 29 fevriye 2004 la, e yo menm te eseye fè tout sa yo konnen pou bloke reyalizasyon eleksyon nan peyi a. N ap fè sonje malgre tout monte desann ak pale anpil, sektè sila a te derefize voye yon reprezantan nan Konsèy Elektoral Pwovizwa a.

Yon lòt makfabrik sitiyasyon latwoublay la konsènen rebèl ame yo. Pandan tout peryòd gouvènman tranzisyon an, limyè pa janm fèt sou ki sektè ki te apiye fòs sila a ak ki kote zam yo te sòti. Pou kisa Gouvènman Dominiken te fèmen je l sou mannigans sektè sila a sou fwontyè 2 peyi yo ? Ki kote rebèl sila yo ak tout zam yo te gen nan men yo pase ?

Nou kwè posibilite pou konstwi demokrasi nan peyi a makonnen avèk fason sosyete nou an pral kontinye fonksyone. Li nesèsè pou nou koupe fache avèk kase fèy kouvri sa. Nou dwe sispann dòmi bliye. Tout sektè ta dwe ap fè jefò pou gen yon minimòm transparans sosyal ak politik ki tabli nan peyi a.

Sitiyasyon latwoublay pral vin pi rèd ankò avèk prezans fòs militè etranje yo, misyon Nasyon Zini an, sou teritwa peyi a. Pou anpil Ayisyen, se yon fòs okipasyon. Bò kote pa l, Nasyon Zini deklare se ede li vin ede peyi a pou l sispann dodine, li vin ede kaba boulvès politik. Men kisa nou konstate? Misyon Nasyon Zini an (MINUSTAH) pran pratikman plas enstitisyon ak otorite nan peyi a. Nan eleksyon yo, sa parèt ak lè nètalkole. Yo gen kontwòl tout operasyon sòti nan enskripsyon elektè yo rive nan dewoulman jou vòt la menm. Eleksyon yo vin koute tou anpil lajan, plis pase 60 milyon dola. Nan tan anvan yo, se anviwon 4 milyon dola ki te konn fè eleksyon. Konsa, nou ka konprann tèt chaje ki genyen. Si Ayiti vle retounen yon peyi ganmoun, ki kote li pral jwenn kantite lajan sila a pou kontinye fè eleksyon? Pa gen anpil sektè ki poze kesyon sa a yon fason serye epi ki pwopoze yon repons konsekan.

Latwoublay te blayi pi rèd lè nou t ap gade pratik ak pozisyon lidè, pati politik yo. Se plis enterè ak anbisyon pou pouvwa ki t ap klewonnen. Yo te yon blòk pou goumen kont pouvwa Lavalas ak Aristid. Pouvwa sila a annik tonbe, se lagè ki deklare pou pouvwa. Sitiyasyon an te vin pa fasil pou mas pèp la. Pi fò nan moun nan peyi a pa konn li ak ekri, sektè politik yo pa t fè okenn jefò pou fasilite patisipasyon yo. Lè sa a nou sètoblije poze kesyon sou sa ki pozisyon reyèl yon seri aktè sosyal ak politik.

Pozisyon aktè sosyal yo pa fasil pou konprann

Tout kalte enstitisyon, òganizasyon anvan jounen eleksyon 7 fevriye 2006 yo t ap pale pou pèp la, nan non pèp la, oubyen te deklare y ap travay

nan enterè pèp la. Men eleksyon yo pral montre dizon pèp la te absan nan tout pale anpil ki t ap fèt yo. Pèp la te sito yon chwal ki gen bon do tout sektè t ap chèche pase pye sou li.

Premye sektè ki fè bèk atè, se kowalisyon tout pati politik ki te goumen pou mete atè rejim Lavalas la. Rezilta eleksyon yo montre gwo feblès yo genyen. Kesyon an se : eske y ap ranmase kouraj yo pou konprann leson sila a ? Li ta bon pou chak pati oubyen kowalisyon ki t ap klewonnen fòs yo fè bilan oubyen otokritik yo. Men nou poko wè siy ki montre sa pral fèt.

Dezyèm sektè ki pèdi lafos onivo politik, se Fanmi Lavalas. Pati sila a montre li pa gen gwo reprezantativite onivo Nasyonal. Malgre tout gwo diskou, li rive nan dèyè kamyonèt la pou plas prezidan epi li pa fè gwo rezilta pou Palman an. Se vre, gen manèv k ap fèt pou rekipere viktwa elektoral kandida Lespwa a, René Préval. Men li parèt aklè jounen jodi a pa t gen okenn antant politik ant 2 sektè sila yo. Konsta sila a tèlman vre, se beton kèk gwoup ap chofe pou fè presyon sou Prezidan Lespwa a pou lidè Fanmi Lavalas la ka retounen. Epitou, plizyè mwa apre eleksyon yo, Platfòm Lespwa a pa janm pran piblikman yon angajman politik ansanm avèk Fanmi Lavalas. Men kesyon ki rete pandye se : eske sektè Fanmi Lavalas la rive konprann nesosite pou mete sou kote blòf nan lit politik la ? Eske yo pral evalye sa ki fòs reyèl ak baz reprezantasyon yo onivo nasyonal ? Pokò gen siy ki montre sektè sa a pral koupe fache avèk yon seri move pratik.

Twazyèm sektè pou nou konsidere, se enstitisyon, òganizasyon sosyal yo. Yo pa t rive akonpaye kòm sadwa nan pwosesis eleksyon yo. Se vre, gen enstitisyon tankou JILAP ki te reyalize yon bon travay obsèvasyon ak vijilans. Men, sistèm eleksyon yo te konplike anpil. Oganizasyon sosyal yo te manke mobilize pou Konsèy Elektoral Pwovizwa respekte dwa minimòm chak sitwayen genyen pou bay dizon l nan chwa moun ki pou

dirije l. Anpil enstitisyon ak òganizasyon te plis rete ap gade. Gen lòt menm, se jwèt sèten sektè politik yo t ap fè. Nou ka konprann lè sa a pou kisa fòm prezans pèp la nan eleksyon 7 fevriye 2006 yo vin fè prèske tout obsèvatè ayisyen ak etranje sezi.

Prezans pèp la montre Ayiti pa fin mouri

Nou kwè se pi gwo leson eleksyon 7 fevriye yo charye. Fòm prezans pèp la nan eleksyon sila yo montre menm lè yo pa ba li chans pale, popilasyon an pare pou l valse sou chimen demokrasi. Pèsonn pa t ka evalye nivo patisipasyon l, li sòti an mas pou vote. Konsèy Elektoral la ak MINUSTAH òganize yon gwo dezòd onivo operasyon vòt yo jou eleksyon yo. Popilasyon an pran pasyans, òganize pwòp sistèm disiplin ak sekirite pa l, epi transfòme avèk disiplin yon sitiyasyon tèt anba.

Konsèy Elektoral la ak MINUSTAH pa t deside ranmase sa ki reyalyte jewografik ka demografik peyi a. Sant vòt te chita nan anpil ka a 15 pou rive 20 kilomèt elektè yo. Men moun yo fè sakrifis dòmi nan wout, mache anpil, fè yon jounen grangou ak swaf pou yo ka vote. Men eske gwo sakrifis sa yo ka rete san rekonpans? Pèp la mande pou elit peyi a, kominote entènasyonal konsidere l yon lòt jan. Eske gen konsyans pou gen jefò ki fèt nan sans sa a? Nou pokò wè siy repons pou kesyon sila a. Men tout sektè ta dwe konprann eleksyon 7 fevriye 2006 charye yon gwo defi.

II- Ki defi eleksyon 7 fevriye 2006 charye pou konstriksyon demokrasi nan peyi a.

Premye gwo defi a, nou kwè se ***defi entegrasyon an***. Sistèm “eksklizyon” (mete sektè nan popilasyon an sou kote) an rive nan bout li. Popilasyon an te konn abitye revandike patisipasyon l nan batay politik peyi a. Jounen jodi a, li deside enpoze menm prezans sila a. Tout sektè ta dwe

konprann balans politik peyi a pa p ka kontinye panche yon sèl bò jan sa ye depi 200 lane. Fòk elit peyi a konprann sistèm dominasyon chen anraje onivo ekonomik, politik, sosyal ak kiltirèl la rive nan bout li. Nou dwe chèche nouvo baz pou peyi a. Pou sa rive fèt, pèp la gen dizon pa l. Tout sektè ta dwe konprann nesosite sila a anvan l twò ta.

Dezyèm gwo defi a konsènen ***kriz reprezantasyon nan peyi a***. Pati politik, òganizasyon sosyal ak enstitisyon ki abitye pale nan non pèp la fèb anpil. Sektè sa yo pa ka kontinye pratike awogans y ap fè depi anviwon 20 lane nan peyi a. Chak sektè dwe chèche konstwi plis kapasite ouvèti pou tandè youn lòt. Men sitou, chak sektè dwe deplòtonnen plis jefò pou ale rankontre pèp la epi ba li tout bon okazyon pou l pale, manifeste volonte l. Nou kwè tou gen nesosite pou gen nouvo espas kolektif altènatif ki konstwi nan tout nivo : politik, ekonomik, sosyal ak kiltirèl.

Twazyèm gwo defi a se ki ***travay ki dwe fèt ak responsablite k ap pran pou avni peyi a retounen chita nan pla men Ayisyen***. Se vre, nou ka toujou jwenn oubyen konte sou solidarite lòt pèp. Men eleksyon 7 fevriye 2006 la bay yon siyal. Lè gen yon volonte sosyal ak kolektif klè, nou ka fè yon ti pa sou wout chanjman an. Eleksyon yo konfime tou yon verite nou konnen deja. Se pèp yon peyi ki ka chanje reyalite peyi sila a. Paske malgre gwo mwayen zam ak lajan fòs etranje yo, se finalman pèp ayisyen ki sove eleksyon 7 fevriye 2006 yo.

Katriyèm gwo defi a konsènen ***repons pèp la ap tann pou aspirasyon ekonomik ak sosyal yo***. Popilasyon an pa sispann fè sakrifis depi 200 lane, men sitiyoasyon l pa janm vin miyò. Mòd reyalite sila a pa ka kontinye. Se vre, fòk nou pa reve je klè. Men nouvo gouvènman Lespwa a ta dwe travay pou pote yon amelyorasyon minimòm nan kondisyon lavi popilasyon an. Tout sektè ta dwe oryante travay yo nan sans yon objektif konsa. Sa pa vle di pou tout moun vin patizan pouvwa a. Men fòk lit sosyal ak politik yo vin gen plis nannan, plis richès. Fòk enterè peyi a

jwenn premye plas nan tout pratik k ap fèt. Nou dwe batay, fè presyon pou Gouvènman Préval la pa vin fouye pi fon toujou twou peyi a twouve l deja.

Dènye gwo defi a, se kouman yon peyi tankou Ayiti pral ranmase Listwa l, pase l pou nou fè laverite sou li, epi tire konsekans k ap sèvi baz pou n rive konstwi lavi nou jounen jodi a ak prepare demen. Travay sila a pa fasil ditou. Men, se yon chimen nou pa ka evite. Se pa Gouvènman nonplis ki ka motè travay sila a. Se divès sektè sosyal ki pou pran inisyativ nan sans sa a pou nou rive garanti tout bon kondisyon pou viv ansanm sou bout tè sa a.

Pou nou fini ti moso refleksyon sa a, GRR (Gwoup Rechèch ak Refleksyon JILAP) kwè sa ki pase nan eleksyon 7 fevriye 2006 kapab louvri wout yon pwosesis politik ak sosyal enteresan. Men, nou gen gwo kè sote, paske nou pa kwè tout sektè rive konprann oubyen ap chèche konprann sans fondanatal sa ki te pase nan eleksyon yo. Kè sote nou vin pi fò ankò devan danje pou pèp la fristre yon lòt fwa ankò apre gwo sakrifis li fè. Gwoup la pa gen kapasite pou mezire konsekans sa ka genyen, men sèl sa nou konnen, sitiyasyon an ka vin grav anpil.

Publikasyon Bilten sila a posib gras ak konkou finans MISEREOR ansanm ak Komisyon Ewopeyèn an. Se Komisyon Jistis ak Lapè sèlman ki reskonsab sa k ekri nan Bilten an. La publication de ce Bulletin est rendue possible grâce au concours financier de MISEREOR et de la Commission Européenne. La responsabilité du contenu de l'article publié dans ce Bulletin revient seulement à la Commission Nationale Justice et Paix. Tirage 1500 copies.